

POEZIE MĚSTA

Jiří Kolář

Začnu nejneočekávanějším, začnu Chestertonem: *Filozofie malty a cihel je mi bližší nežli filozofie řepy*. Malta a cihly – řepa. Řeknu to srozumitelněji: město a vesnice. Hle slovo Město. Pokusím se zeptat se na jeho vlastnosti sám sebe. Nemám důvodů nezačít, jak se říká, se slzami v očích nebo ubřečeně. Život v městě je namáhavý, drsný, nestydatý, zuřivý, stejně tak jako bezmyšlenkovitý. V městě nelze žít jinak nežli s tímto netvorem nejtěsněji podle boku. Jakákoli obrana je zbytečná, napřážené ruce nestačí ani v chůzi, natož ve spánku. Dělej co dělej, každý zásek, pancíř, každý meč je nic. Přibližuje se a přibližuje, tím neúprosněji a lhostejněji, kladeš-li nástrahy. Zavíráš oči, zašíváš si je, ale zevrubnost poznání druhého roste a roste. Oblékni se, jak chceš, oblékni jej, jak chceš, a je to stále spodní prádlo, ve kterém se poznáváte vždy a všude. Krůček za krůčkem se prokousáváš stěnou nenáviděné kaše oddělující tě od krajiny, za kterou jsi chtěl ve svých představách položit život, jak byla krásná a plná okouzlení.

ČLOVĚK VYBUDOVAL MĚSTO A MĚSTO VYBUDOVALO ČLOVĚKA.

Kdyby někdo vypracoval báseň o zázračném dění města, ať obraz za obrazem nebo tvar za tvarem, slovo za slovem nebo tón za tónem, a přemístil toto šílené dění do materiďdouščí atmosféry venkova, nemusel by, ale mohl by dát kvěsti květinám z betonu, rodit ovoce stromům z žuly a plechu, z řek učinit asfaltové bystřiny nebo učinit vzduch skleněný, pak bychom byli nuceni přesvědčovat se o královské čistotě tohoto dramatu, a možná že by nám bylo proti mysli, kdybychom potom zaslechli, jako to vždy bývá při křtu básníka, něco o znásilňování přírody nebo skutečnosti; a možná že bychom milovali tohoto básníka pro jeho nebývale čistou a prostou jemnost, tak nebývale, neslýchaně a úžasně přesvědčujícího, že síla a nosnost slova je nekonečná na všechny světové strany a nevyčerpatelná pro všechny způsoby času i smrtelnosti, síla, která by se stala pojednou i novou silou našeho ducha. Má-li někdo z vás chuť skočit mi do řeči, odpovím: Poezie je věrná tomu, kdo je jí věren. Jsou cesty v životě básníka, které musí, bezpodmínečně musí projít jen v duchu nebo srdcem naprázdno a platnost básníka ve společnosti závisí na přímém poznání těchto cest, neboť on může být platný celku jen tehdy, nebude-li podlamována jeho svoboda v těchto těžkých rozhodnutích jeho života. Jen ti, kdo žijí poezií, pochopí, jak hrozné a smrtelné zde hrozí nebezpečí.

Nyní bych rád pověděl několik jmen básníků, které miluji. Budu je vyslovovat tak, jak mi napadnou, a nebudu ovšem jmenovat všechny, neboť básník podává prst místo dřívka.

Neodbytný ideál poezie se rodí hlavně z pobytu ve velkých městech, z křížení jejich nesčíslných vztahů, praví Baudelaire. Tento verš nazvu prvním příkázáním desatera města. Není možné přijít mezi ty, jejichž povoláním je býti umělci, a nechtít jim něco vnutit. Nuže, objevil-li Baudelaire zákon nevyločitelnosti města z poezie a nevyločitelnosti poezie z města...

*Ze svého podkroví, sně s podepřenou lící
já budu hleděti na dílny zpívající,
na věže, komíny, ty pyšné stěžně měst,
na velká nebesa, kde věčnost skryta jest,*

... a víme-li o něm, nezdá se nám tak zběsilé všechno Rimbaudovo počínání, kde se pokouší zmocnit se zlatého klíče nebo kde se snaží naléztí jej: *Myslil jsem, že mohu posoudit hloubku města na několika místech z měděných lávek, z plochých střech a schodišť obklopujících haly a pilíře. Je to div, který jsem si nedovedl vysvětlit.* ... klíč, pomocí něhož by mohl, kdykoli se mu zlíbí, jít a tiše nebo s křikem usednout k jednomu stolu s městem. Na tomto zázračném třeštění měl veliký podíl sám zákon městské bezpodmínečnosti, jehož pokrevní sestrou je duchovní kázeň. Báseň Paříž se opět zalidňuje je toho korunním svědkem. Vidíme-li, že myšlenky, které nabídl město Rimbaudovi k snědku, se proměnily v rubíny, dřív nežli je přiblížil k ústům, zdá se nám, že se přece jenom nechtěl spokojit s tím, co před ním nakouzl, nebo dokonce poznamenal svou krví někdo, jež mohl milovat. Vypálil-li Baudelaire na hrud' města svoje znamení a pojmenoval-li je člověkem plným neuvěřitelných konfliktů, zapadajících do sebe jako kolečka dračího hodinového stroje, konfliktů nutných k chodu poezie a hodin nutných pro měření nekonečnosti jeho ducha a naznačil-li nám Rimbaud, že život města může být mocný a tragický jako život jeho, že město z nějaké nepochopitelné vůle, vlastní vůle, klíčí, kvete a zraje a zdá se vyrůstat nad člověka, nutí všechny, kdo přišli po nich, vidět město městem. Počínaje zmíněným dvojhvězdím, nejpodivnějším a nejstrašlivějším, jaké se kdy objevilo na nebi poezie, dvěma jmény, bez nichž se neobešel křest sebekřiklavější či sebeupejpavější ani pohřeb kteréhokoli z příštích básnických škol, lze s určitostí říci, že po nich není umělce, jež by nějakým způsobem neuskříplo město.

Mallarmé:

Četl jsem jednu z oněch malých básní, jejichž lícidla mají pro mne větší kouzlo nežli ruměnost mládí a vpíjel jsem ruku v kožešinu čistého zvířete, když kolovrátek zapěl roztouženě a zádumčivě pod mým oknem.

Nástroj smutných, opravdu: piano jiskří, housle skýtají rozkoš, ale kolovrátek za soumraku mě beznadějně roztesknil. Nyní, kdy mumlal rozpustile pouliční píseň, která vnesla radost v nitro předměstí, píseň prachstarou a všední: odkud že sevřel mou duši a roztesknil jako romantická balada? Sál jsem jej zvolna a nehodil oknem ani groš, v bázni, abych se nevyrušil a nezpozoroval, že nástroj nepěje sám.

Hle člověk nepřipouštějící si skutečnost. Člověk s vůlí oprostít se ode vši podstaty, jíž by nebyl sám. Člověk – pokus o dokonalost, o dokonalost nového významu. Mallarmé nejen že zjistil velikost a váhu hvězdy objevené Baudelairem, hvězdy vdechující krev poezii, ale svou básní Ubohého bledé dítě přes všechnu svou sílu a přičinění chtít hnízdit v kořenech, v koruně hrdosti, prorazil okno do krasu *metropolismu*.

Historie tažení města uměním by si vyžádala výkladu bitev o samu podstatu života a poezie. Ubohá hlavo.

Nikdy nebylo odvážnějších převratů uvnitř osudu. Gercen:

Stejnost vývoje vyhlazuje mnohé, nelze neustále omílat hlouposti, tlachat o hospodářství nebo se miliskovat, nevědět, co si počít se ženou středníkem mezi odaliskou a služebnou, bytostí tělesně blízkou a duševně vzdálenou. Ve dne není jí třeba, ale ona je všude neustále, muž nemůže se s ní dělit o své zájmy a ona o své tlachy. Ničí jeho sílu a on nemá záchrany. Mezi večeri i daleko pozdní, mezi postelí i tenkrát, kdy jdeme spát, zbývá moře času, kdy se již nechce spát, právě v tuto dobu žena zavléká muže v úzký kruh svých klepů, v atmosféru podrážděné urážlivosti a zlostných narážek. To nezůstane beze stop.

Nikdy nebylo tak jasně vmeteno v tvář skutečnosti tolik pravd, nikdy nebyla skutečnost tolik podezírána a tolik milována.

Dostojevskij: *Líbejte více zemi.*

Líbejte více zemi, líbejte, vejděte do sklepů, rozmetejte dlažbu, odtrhejte kůru asfaltu, je tam zem; utírejte si po každém jídle rty ručníkem země, drhněte pokožku svého srdce a čistěte duši kartáči země, koupejte se před každou nocí ve vodách země, buďte čistí. Ne, nikdy nebylo prolito tolik krve, zoufalství a lásky.

Nebojte se, neopustím vás nikdy... ani do blázince vás nikdy nedám. Nebudete pracovat, dostanete všechno, co budete chtít, budete se modlit, chodit, kam vám bude libo, a dělat, co vám bude libo. Nedotknu se vás. Ani já se po celý život ze svého místa nehnu. Budete-li chtít, nebudu s vámi celý život mluvit, budete-li chtít, vypravujte mi každého večera, jako tenkrát v Petrohradě v těch zákoutích, ta svá vypravování. Budete-li si přát, budu vám čísti knihy. Ale za to celý život na jednom místě, a to místo je pochmurné. Chcete? Jste rozhodnuta? Nebudete litovat, trápit mě slzami a kletbami?

(1946)